

ТЕОРІЯ ПРОМИСЛОВОЇ БОТАНІКИ ЯК ОПОРА ПІЗНАННЯ ТА ПОШУКІВ ШЛЯХІВ НЕЙТРАЛІЗАЦІЇ НАДЗВИЧАЙНИХ ЕКОЛОГІЧНИХ СИТУАЦІЙ

*В.І. Шанда, Я.В. Маленко,
О.В. Ржепецька, Л.В. Шанда*

В період інтенсивного науково-технічного прогресу надзвичайні екологічні ситуації (НЕС) є такими об'єктивними, складними сукупностями умов, для яких характерна просторово-часова різномасштабність, прогнозовані та непередбачені походження, розвиток. Провідна, визначальна роль рослинності, як першооснови функціонування екосистем різних рангів актуалізує теорію промислової ботаніки (ТПБ), як одну з найважливіших опор теоретичного вивчення, прикладного аналізу, стабілізації та нейтралізації НЕС. Багаторічні дослідження природи Криворіжжя, усвідомлення локального та загального стану зон чи техногенних округів Кривбасу, як осередників НЕС дозволяє звернутися до розгляду проблематики теорій ПБ та НЕС в загальному плані пізнання стратегії нейтралізації чи усунення НЕС.

ТПБ - пролог теорії неосферного стану рослинного покриву, її основи безпосередньо ляжуть в теорію зміненої природи. Передумови ТПБ: 1) емпіричні накопичення фактів про дію техногенних факторів НЕС на рослинність; 2) теоретичні - розвиток спеціального розділу екології рослин, де екологічний простір визначається техногенними умовами НЕС. Поняттєвий апарат ПБ

нерозроблений: існуючі ботанічні терміни здебільшого модифікуються, або змінюється сфера їх застосування.

Концепція техногенезу, як нової екологічної ситуації, та, особливо, НЕС частково заперечується його природними аналогами (вулканізмом, кліматичними катастрофами). В дисциплінарній методології ПБ є специфіка структурно-функціональних визнань, порівняльного аналізу, спроб теоретичних узагальнень (стреси різної природи, модифікації, фітогенні концентрування, міграція хімічних елементів, агентів забруднення, їх похідних, анатомо-морфологічні зміни, мікроеволюційні явища, сануюча, нейтралізуюча роль рослин в умовах НЕС, компенсація та відновлення функцій, біоритміка, екотонні та фітоценотичні ефекти.

В ТПБ функції пов'язані: 1) евристична з формуванням нових знань, узагальненням положень про вплив техногенезу, НЕС на рослини та їх угруповання; 2) епістемологічна - з накопиченням фактичних даних про такий вплив; 3) когнітивна - з пізнанням сутності природи дії техногенних факторів. Ці функції ТПБ ми вкладаємо у її наукову картину світу, яка відбиває основи системи знань ПБ: 1) техногенез, різнотипні НЕС є об'єктивним і невідворотним фоном розвитку рослинного покриву; 2) техногенні фактори НЕС - це реальні складові екологічних ніш рослин і угруповань; 3) їх реакції відзначаються техноморфозами, технотолерантністю, техноекотопами, техноекодинамікою; 4) еколого-таксономічні спектри угруповань відбивають їх техногенні модифікації; 5) модифікації та мікроеволюційні явища на фоні

техногенезу та НЕС можуть бути причинами флюктуацій та сукцесій.

Екологічний зміст пізнання специфіки НЕС - у визначенні фактичних показників з метою їх реалізації. У числі закономірностей НЕС, які описуються теорією та практикою ПБ ми можемо константувати такими положеннями: 1) відновлення природних угруповань та природної ЕС має зональні закономірності; 2) спонтанний розвиток НЕС є закономірним процесом, який можна прогнозувати; 3) прогнозованим результатом природної нейтралізації НЕС є зональний тип природних угруповань; 4) порушення неконтрольованого розвитку НЕС можуть викликати зворотні сукцесії; 5) еколого-таксономні спектри серійних угруповань відбивають просторову нерівноцінність НЕС; 6) в стані НЕС рослини угруповання розвиваються в напрямку максимальної видової різноманітності, рудералізації, елімінації нестійких форм; 7) час відновлення природної рослинності залежить від глибини порушень та періоду природної нейтралізації, що спричиняють НЕС і може визначатися десятками або сотнями (можливо тисячами років); 8) антропогенна нейтралізація НЕС має бути адаптивною до зонального типу рослинних угруповань; 9) антропогенне відновлення чи нейтралізація НЕС мають бути комплексами інженерно-технологічних та біологічних засобів та заходів.

Образно НЕС можуть бути порівняні з айсбергами, що глибоко занурені в майбутнє.